

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ СТРУКТУРНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ В АГРАРНОМУ ВИРОБНИЦТВІ

А.Ю. Скіб'як, здобувач

Миколаївський державний аграрний університет

У статті визначено роль держави у структурних перетвореннях на рівні галузей та підприємств. Проаналізовано державну програму економічних реформ з точки зору ефективності перетворень в аграрному виробництві. Надано пропозиції щодо напрямів державного регулювання структурних змін.

Ключові слова: *роль держави, аграрне виробництво, структурне реформування, державне регулювання, ефективність змін.*

Ключове місце АПК в економічній системі країни визначається його продукцією. Продукція АПК має вирішальне значення у забезпеченні продовольчої безпеки країни і задоволенні життєвих потреб кожної людини. У процесі реформування аграрного сектору економіки відбулися великі трансформації в структурі виробленої сільськогосподарської продукції, у формах організації аграрного виробництва з великою часткою дрібних та середніх товаровиробників, в системі галузевого управління. Невідлагодженість економічних взаємовідносин приватних формувань з державою призвели до негативних наслідків практично у всіх галузях агропромислового комплексу країни. Перехід до ринкової моделі розвитку пов'язаний зі змінами у спеціалізації та диверсифікації виробництва, розмірами підприємств, технологічними та технічними процесами та іншими аспектами структурних перетворень. З метою підвищення ефективності АПК та забезпечення продовольчої безпеки країни, враховуючи недосконалість ринкових відносин, потрібно використовувати методи державного регулювання (економічні, інституційно-правові, організаційні, соціальні). В умовах структурної невизначеності дії держави повинні бути спрямовані на узгодження приватних та суспільних інтересів.

Аналіз основних досліджень та публікацій. Проблемами структурних перетворень в АПК займалися такі вчені, як П.Г. Гайдуцький, О.В. Крисальний, М.Ф. Кропивко, В.Я. Месель-Веселяк, О.М. Могильний, П.Т. Саблук. У процесі до-

слідження аграрних перетворень необхідно системне узгодження ринкових та державних механізмів регулювання аграрної сфери.

Мета дослідження. Проаналізувати особливості та наслідки структурних перетворень в аграрному виробництві і визначити напрями державного регулювання аграрного виробництва.

Викладення основного матеріалу. Для всебічної оцінки сучасних структурних перетворень в аграрному виробництві дуже важливо проаналізувати ретроспективу їх розвитку.

Агропродовольчий сектор СРСР був переважно самодостатнім. Значення аграрного сектору в економіці УРСР було визначальним, тому що майже 70% її території використовувалося в сільському господарстві. Спеціалізацію України визначала її структура аграрного виробництва: 60% кукурудзи, 55% цукрового буряку, 45% соняшнику, 25% пшениці. 72,5% продукції (у 1990 р.) вироблялося в державному секторі, який був представлений найбільш великими за розміром і кількістю групами підприємств – 8364 колгоспів, 2438 радгоспів, 1249 міжгосподарські підприємства. З початком господарської реформи вже у 1991 р. в Україні створено 2092 фермерських господарства, 308 кооперативів та 26 акціонерних товариств. Після Указу Президента України щодо невідкладних заходів для прискорення реформування аграрного сектору економіки від 3 грудня 1999 р. в дуже стислі терміни реформовано 11,8 тис. недержавних підприємств і організовано на їх основі 21,6 тис. нових господарських формувань (господарські товариства, приватні підприємства, виробничі кооперативи та фермерські господарства). Основна мета реструктуризації – розвиток ринкових формувань на основі приватної власності.

У результаті здійснення аграрної реформи було сформовано господарські структури ринкового типу різних форм власності, розмірів, типів і напрямів діяльності.

Отже, реформування виробничих відносин на державному рівні пов'язано зі змінами відносин власності, організації виробництва, праці й управління.

Зміни організаційно-правових форм господарювання привели і до змін структури виробництва основних сільсько-господарських культур (табл.).

Таблиця

Структура посівних площ сільськогосподарських культур на прикладі Миколаївської області, тис. га

Культура	1995 р.	2011 р.	2011 р. у % до 1995 р.
Зернові культури	742,2	958,1	129,1
у тому числі:			
пшениця (озима та яра)	375,6	398	106
кукурудза	45,9	101,6	221,4
гречка	18,9	10,4	55
Технічні культури	236	480,8	203,7
у тому числі:			
цукрові буряки	39,9	0,4	1
соняшник	194	385,1	198,5
ріпак	0,1	65,4	654
Картопля і овоче-баштанні культури	63,2	42	66,5
Кормові культури	447,8	58,8	13,1

Джерело: Дані Головного управління статистики у Миколаївській області

Фактично за останні 16 років відбулася кардинальна ротація культур. Така традиційна культура як цукрові буряки стала малорентабельною та займає лише 1% площі до рівня 1995 року. Навпаки, площа посіву високорентабельних культур, таких як ріпак, соняшник в рази перевищує рівень 1995 року. Майже в 8 разів скоротилася площа під кормовими культурами. Якщо провести аналіз по тваринницькій галузі, то поголів'я великої рогатої худоби у 2011 році скоротилося майже в 4 рази по відношенню до 1995 року, зокрема свиней – у 2,5 раза (з 391,9 тис. голів до 155,9 тис. голів), овець та кіз – у 4 рази, коней – у 3,8 раза та ін.

Таким чином, останніми роками не виконуються співвідношення міжгалузевого балансу, порушено технологічні сівозміни у сільському господарстві. Пріоритет мають лише експортоорієнтовані галузі. Складна ситуація вимагає від

держави регулювання аграрного виробництва економічними важелями: ціновою політикою, оподаткуванням, бюджетною підтримкою, кредитним забезпеченням.

Структурні перетворення на державному рівні визначаються сукупними змінами діяльності кожного окремого підприємства. Метою реструктуризації конкретних підприємств є їхнє перетворення в ефективні структури ринку, ефективна адаптація до умов зовнішнього конкурентного середовища, досягнення високого рівня конкурентоспроможності продукції і підприємства відповідно до цілей інноваційного розвитку [1].

У Миколаївській області у 2011 році в сільськогосподарських підприємствах вартість виробленої валової продукції склала 4557,7 млн грн у постійних цінах 2010 року, в тому числі продукції рослинництва – 4135,7 млн грн, тваринництва – 422 млн грн. Важливою особливістю розвитку сучасного сільського господарства є надзвичайно вагома роль особистих господарств населення, які виробили продукції сільського господарства на суму 3816,5 млн грн у постійних цінах 2010 року. Продукції рослинництва в них вироблено 35,8% до загального обсягу, а продукції тваринництва – 78,1%.

Радикальна організаційно-економічна трансформація аграрної сфери, її наслідки привертають всезростаючу увагу науковців до феномену консервативності особистих селянських господарств та її здатності в екстремальних умовах перехідного періоду забезпечувати більш-менш стабільний рівень виробництва сільськогосподарської продукції [2].

Дії держави повинні відновити оптимальний галузевий баланс, раціональне співвідношення форм господарювання, забезпечити продовольчу безпеку країни та захищати національні інтереси.

Програма економічних реформ на 2010-2014 роки “Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава” спрямована на зростання конкурентоспроможності економіки України, її модернізацію. Розділ модернізація інфраструктури та базових секторів включає розвиток сільського господарства й земельну реформу. Основні напрями розвитку

сільського господарства визначаються з найактуальніших завдань: забезпечити наявність, прозорість та прогнозованість регуляторної державної політики, законодавче вирішити земельні питання, розробити ефективні механізми державної підтримки агровиробників, сформувати ефективну систему державного управління галуззю.

Фактично всі завдання корелюють з єдиним фактором – структурними перетвореннями в аграрному виробництві. Дійсно, передбачуваність регуляторної політики держави визначається стабільністю середовища, в якому вона здійснюється. В процесі структурних змін неможливо уникнути динамічних коливань. Відмова від адміністративного втручання в систему ціноутворення на сільськогосподарську продукцію передбачає оптимальну структуру виробництва при досконалих ринкових відносинах.

Вирішення земельних питань пов'язане із запровадженням ринку земель, що безпосередньо впливає на відносини власності щодо основного засобу виробництва в сільському господарстві. А право власності є вирішальним чинником здійснення структурних перетворень. Концентрація земель сільгосппризначення у великих агроформуваннях та катастрофічне її зменшення в інших впливає як на економічне, так і соціальне становище на селі. Право власності на землю та можливість вільного використання сільськогосподарської продукції її власниками, в разі відсутності обмежень на експорт, одночасно потребує дослідження питання щодо забезпечення продовольчої безпеки країни, в частині максимального задоволення населення України якісною продукцією власного виробництва.

Удосконалення організаційно-економічного механізму державної підтримки може здійснюватися в декількох напрямках: стимулювання виробництва окремих видів продукції, пріоритетних галузей або сільгоспвиробників з урахуванням наявних земельних площ. Цей механізм обумовлює розвиток визначених галузей, що прискорює структурні перетворення в середині підприємств (посилює спеціалізацію або диверсифікацію виробництва). Механізми фінансової підтримки,

пільгові умови лізингу впливають на ефективність різних організаційно-правових формувань, що стимулює їх структурні перетворення.

Завдання створення ефективної системи державного управління вважаємо найважливішим, тому що, як свідчить досвід, будь-які рішення не мають ефекту, якщо не забезпечити належне їх впровадження. А це можливо зробити лише через ґрунтовне планування, організацію, мотивацію. З точки зору функцій управління координації та контролю, місцеві органи влади повинні мати більше повноважень для реалізації програм комплексного розвитку сільських територій.

При удосконаленні систем державного регулювання важливо, щоб організаційна структура управління була органістичною. Така структура є гнучкою, адаптивною, ринковою. Однак, державні структури управління достатньо складні, мають “високу”, багаторівневу структуру та застосовують „жорсткі”, механістичні методи управління. Механістичні (формальні, традиційні, бюрократичні, класичні, ієрархічні) структури управління характеризуються твердою ієрархією влади, формалізацією правил і процедур, які використовуються централізованим прийняттям рішень, вузько визначеною відповідальністю в діяльності. Отже, перерозподіл повноважень на користь місцевих органів влади сприяє оперативності та адаптивності до регіональних умов прийняття рішень.

Вважаємо, структурні перетворення на державному рівні слід розглядати не лише з економічної точки зору, а і з врахуванням фінансових, екологічних, соціальних факторів. Лише декілька показників. За останні роки скоротилося постійне населення сільської місцевості. Наприклад, у Миколаївській області з 427,9 тис. осіб у 2002 р. до 382,3 тис. осіб на кінець 2011 р. (скорочення склало 10,7%). Середньооблікова чисельність найманих працівників в сільському господарстві, мисливстві регіону суттєво скоротилася з 93,5 тис. осіб у 2000 році до 20,5 тис. осіб у 2011 році. Рівень оплати праці у сільському господарстві майже в два рази нижче, ніж у промисловості.

Екологічну ситуацію, взагалі, багато вчених називають критичною. Якість ґрунтів погіршилася практично по усіх показниках на всій території України.

Особливий вплив на подальший розвиток аграрного сектора матимуть глобалізаційні процеси, зокрема: динамічне зростання попиту на продовольство і зміни в структурі споживання, вища нестабільність на продовольство і коливання пропозиції, зростання витрат виробництва (насамперед через високі ціни на енергоносії), а також зміни в природному середовищі і кліматі [3].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Державна регуляторна політика повинна бути спрямована на ефективне аграрне виробництво з точки зору сталого розвитку. У такому разі структура сільського господарства має забезпечувати оптимальне використання ресурсів. А організаційні перетворення – сприяти досягненню стратегічних цілей як підприємницького формування, так і держави.

На кожному підприємстві (в тому числі і на малому) доцільно запровадити розроблення стратегічних планів розвитку на основі інновацій, досягнень конкурентів з чітко прорахованими власними інвестиційними можливостями, з урахуванням соціальної складової та загальної політики держави.

Особисті селянські господарства як суспільне явище має значний вплив на виробництво валової продукції сільського господарства, на демографічний стан на селі, на створення додаткових робочих місць на основі самозайнятості, формує особисту участь у процесах реформування, тому цей сектор має постійно перебувати в полі зору державної регуляторної політики.

Література:

1. Управління комплексним розвитком агропромислового виробництва і сільських територій / [Саблук П.Т., Кропивко М.Ф., Булавка О.Г. та ін.]; за ред. П.Т.Саблука, М.Ф. Кропивка. — К. : ННЦ ІАЕ, 2011. — 454с.
2. Могильний О.М. Регулювання аграрної сфери / О.М. Могильний. — Ужгород : ІВА, 2005. — 400с.
3. Липчук В.В. Глобалізаційні чинники трансформаційних процесів у сільському господарстві України / В.В. Липчук , Н.В. Липчук // Інституційні засади трансформацій в аграрній сфері : збірник матеріалів Тринадцятих річних зборів Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників, Київ, 20-21 черв. 2011р. / Редкол.: П.Т.Саблук та ін. — К. : ННЦ "ІАЕ", 2011. — С.215 — 219.